

ğaltır teknikleri, özellikle sık rastladığımız süregen nevroz olgularında yararlı bir sağaltım yöntemi olabilecektir.

KAYNAK

Öztürk, M.O., Göğüş, A., (1973) "Ağır Regressif Belirtiler Gösteren Histerik Psikozlar" IX. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Çalışmaları, İstanbul: Bozak Matbaası,

Psikoloji Dergisi

Ağustos 1988, Cilt VI, Sayı 22.

KENDİLİK DEĞERİNE HİZMET EDEN YANLILIĞIN KİŞİLERARASI ÇEKİCİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Doç. Dr. Orhan Aydın
Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Özet

Bu araştırmada, başarı ve başarısızlıklara kendilik değerini destekleyici ve savunucu yüklemde bulunma eğilimi ile kişilerarası ilişkiler kurmada etkinlik arasındaki ilişki incelenmiştir. Seksen kişilerarası ilişki kurmada etkin (popüler), 80 etkin olmayan (unpopüler) deneğe sosyal ilişkilerindeki başarı ve başarısızlıklarına nedensel yüklemeler yaptırılmıştır. Sonuçlar, ilişki kurmada etkin olmayan deneklerin sosyal ilişkilerindeki başarı ve başarısızlıklarına daha fazla kendilik değerlerini destekleyici ve savunucu yüklemelerde bulduklarını göstermiştir.

B başarı ve başarısızlıklar karşısında verilen tepkilerin konu edildiği araştırmalar, genellikle, bireylerin başarılarını kişisel, başarısızlıklarını ise çevresel etkenlere yüklemeye eğiliminde olduklarına işaret etmektedir. Bazı araştırmacılara göre, bu eğilimin temelinde bireylerin olumlu bir kendilik değerine (self-esteem) sahip olma ihtiyacı yatmaktadır. Bireyler başarılarını kişisel özelliklerine yükleyerek kendilik değerlerini desteklemekte, başarısızlıklarını kendileri dışındaki etkenlerle açıklayarak kendilik değerlerinin zedelenmesini önlemektedirler (Bradley, 1978; Zuckerman, 1979). Olumlu bir kendilik değerine sahip olma ihtiyacının etkisiyle ortaya çıkan başarıların kişisel, başarısızlıkların çevresel etkenlerle açıklan-

ması eğilimi, başarı ve başarısızlık nedenlerinin algılanmasıyla ilgili literatürde "kendilik değerine hizmet eden yanlılık" (self-serving bias) olarak adlandırılmaktadır (Weary, 1979; Forgas, 1985).

Olumlu bir kendilik değerine sahip olma ihtiyacının genel olarak tüm bireyleri başarı ve başarısızlık nedenlerini yanlı bir biçimde algılamaya eğilimli kılmakla birlikte, bu eğilimin derecesi açısından bazı bireysel farklılıkların da olduğu gözlenmiştir. Örneğin, bazı araştırma sonuçlarına göre, Rotter'in (1975) "savunucu dışsallar" (defensive externals) olarak adlandırdığı bireylerde başarı ve başarısızlıklarına kendilik değerini destekleyici ve savunucu yüklemeler yapma eğilimi daha fazla görülmektedir (Davis ve Davis, 1972; Hochreich, 1975). Bazı araştırma bulguları da, kendilik değerinin düşük ya da yüksek olması (Kuiper, 1978), başarı güdüsü (Schulz ve Pomerantz, 1976) gibi etkenlerin kendilik değerine hizmet eden yanlılık açısından bireysel farklılıklara yol açabileceğine işaret etmektedir.

Bireylerin gözledikleri davranışların nedenleri hakkındaki algılarının kişilerarası ilişkileri belirlemede önemli bir rol oynadığı, davranış nedenlerinin algılanması ile ilgilenen yükleme kuramında (attribution theory) temel bir sayılı olarak kabul edilmek-

tedir (Heider, 1958). Bu bakımdan, kendilik değerine hizmet eden yanlılık açısından gözlenen bireysel farklılıkların kişilerarası ilişkiler açısından ne gibi bir sonuç doğuracağı ilginç bir soru oluşturmaktadır.

Başarılı ya da başarısız olan ve bu başarı ya da başarısızlığa nedensel yüklemeye bulunan aynı kişi olduğu için, kendilik değerine hizmet eden yanlılığın, ilk bakışta, kişilerarası ilişkiler açısından doğurabileceği herhangi bir sonuç yokmuş gibi görünmektedir. Ancak, günlük yaşamda, özellikle bir grup ortamında, başarı ve başarısızlıkların sadece başarılı ya da başarısız olan kişiyi ilgilendirdiği durumlar oldukça azdır. Başarı ve başarısızlıklar çoğu kez ya diğer insanlara karşı ya da onlarla birlikte kazanılmaktadır. Bu olmasa bile, çevrede benzer konularda başarılı ya da başarısız olan insanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla, bir bireyin başarı ve başarısızlıklarına yaptığı nedensel yüklemelerin sadece kendisinin değil, çevredeki diğer insanların kendilik değerleri açısından da doğurguları vardır. Bu nedenle, başarıların kredisini alma, başarısızlıkların sorumluluğunu ise sürekli olarak reddetme şeklindeki bir eğilimin çevredeki insanlar tarafından olumsuz olarak değerlendirilmeye, buna bağlı olarak da olumsuz kişilerarası ilişkilere yol açma olasılığı oldukça yükseltilir. Nitekim, yapılan bazı araştırmalar, başarı ve başarısızlıklarına kendilik değerlerini destekleyici ve savunucu yüklemelerde bulunan bireylerin, bu başarı ve başarısızlıklardan herhangi bir şekilde etkilenmeyen bağımsız gözlemciler tarafından bile daha olumsuz olarak değerlendirildiklerini göstermiştir (Forsyth ve Mitchell, 1979; Tetlock, 1980).

Başarı ve başarısızlıklara kendilik değerini destekleyici ve savunucu yüklemelerde bulunma eğilimi ile kişilerarası ilişkiler arasında bir bağlantının bulunup bulunmadığının doğrudan doğruya incelendiği araştırmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte, bir grup ortamında başarı ve başarısızlıklara bu tür yüklemelerde bulunan üyelerin görev arkadaşı, grup lideri ve arkadaş olarak ne ölçüde tercih edildikleri konusunda ilgilenecek bazı araştırmalar, böyle bir bağlantının olabileceğine işaret etmektedir (Forsyth, Berger ve Mitchell, 1981; Aydın, 1986). Örneğin, Aydın (1986) tarafından yapılan bir araştırma, verilen bir görevi başarı ile tamamlayan bir grupta, grubun başarısında en büyük payın kendisine ait olduğunu belirten üyenin, diğer üyeler

tarafından bir başka görevde birlikte çalışmak ve arkadaş olmak için daha az tercih edildiklerini göstermiştir.

Yukarıda yürütülen tartışmaların ışığı altında, bu araştırmada başarı ve başarısızlıklara kendilik değerine hizmet eden yüklemelerde bulunma eğilimi ile kişilerarası ilişkilerde etkinlik arasında bir bağlantı olup olmadığını incelemek amacıyla düzenlenmiştir. Bu amaçla, kişilerarası ilişki kurmada etkin (popüler) ve etkin olmayan (unpopüler) deneklere sosyal ilişkilerindeki başarı ve başarısızlıklarına nedensel yüklemeler yaptırılmış ve yapılan nedensel yüklemelerde kendilik değerine hizmet eden yanlılık açısından herhangi bir farkın bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Araştırmacı ve diğer gözlemciler üzerinde olumlu bir izlenim bırakmak amacıyla, deneklerin gerçek nedensel yargularını değiştirerek aktarmaları kendilik değerine hizmet eden yanlılıkla ilgilenen araştırmalar için önemli bir sorun oluşturmaktadır (Weary, 1979; Tetlock, 1980). Yapılan bazı araştırmalar, bu sorunun üstesinden gelmenin en etkili yollarından birinin deneklerin nedensel yüklemelerinin kimliklerinin belirsiz olduğu koşullarda alınması olduğunu göstermektedir (House, 1980). Bu olgu dikkate alınarak, araştırma baştan itibaren deneklerin kimliklerinin öğrenilemeyeceğinden kesin olarak emin oldukları koşullarda yürütülmüştür.

YÖNTEM

Denekler

Ankara Bahçelievler deneme Lisesinin değişik sınıflarından işlem bölümünde anlatılan şekilde seçilen 80 ilişki kurmada etkin, 80 etkin olmayan, toplam 160 öğrenci araştırmaya denek olarak katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada her sınıf için hazırlanmış bir rumuz listesi, üzerinde bu listedeki rumuzlardan birisi yazılı olan küçük kartlar, bir sosyometrik test, bir geribildirim formu ve bir de deneklerin kendilerine bildirilen sonuçlara ilişkin nedensel yüklemelerini almak üzere hazırlanmış bir form veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Rumuz listeleri, işlem bölümünde anlatıldığı şekilde, deneklerin sosyometrik testi dolduruncaya kadar hangi rumuzun hangi arkadaşlarına ait olduğunu bilmelerini sağlamak, kartlar ise rumuzları deneklere tesadüfi olarak dağıtmak amacıyla

la kullanılmıştır.

Sosyometrik test hem ilişki kurmada etkin ve etkin olmayan denekleri saptamak hem de daha sonra kendilerine verilecek olan geribildirimlerin objektif ölçütlere dayandırıldığına inanmalarını sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Test formu üzerinde sınıfta arkadaş olarak en çok ve en az tercih edilen üçer kişinin rumuzlarının yazılmasını isteyen iki ifade ve her ifadenin altında üç rumuz yazılacak boşluk bulunmaktadır.

Geribildirim formu deneklere sınıflarında arkadaş olarak tercih edildikleri ya da edilmedikleri yolunda sahte bilgi verilmek amacıyla kullanılmıştır. Yükleme formunda ise, deneklere tercih edilmiş veya edilmemiş nedenlerine ilişkin beş soru sorulmakta ve bu soruları altlarında bulunan altı cevap seçeneğinden birisini işaretleyerek yanıtlamaları istenmektedir. Cevap seçenekleri sonucun sorumluluğunun tamamen üstlenildiğine işaret eden bir ifade ile başlayıp (örneğin, "sevilen bir kişi olmam tamamen sahip olduğum özelliklerin sonucudur"), tamamen reddediğine işaret eden (örneğin, "sevilen bir kişi olmam tamamen arkadaşlarının iyi niyetlerinin sonucudur") bir ifade ile bitmektedir. Deneklerin belirli bir tepki örüntüsü oluşturmalarını önlemek amacıyla, cevap seçenekleri bazı sorularda sorumluluğun tamamen üstlenildiğine, bazı sorularda tamamen reddediğine işaret eden ifadelerle başlayacak biçimde düzenlenmiştir.

İşlem

Araştırma ilkinde sosyometrik test formunun, ikincisinde geribildirim ve yükleme formlarının uygulandığı iki aşamada yürütülmüştür. İlk aşamada, deneklere önce rumuz listeleri ve rumuz kartları dağıtılmıştır. Deneklerin teker teker, yüksek sesle, ellerindeki kartlarda yazılan rumuzları okumaları, diğer deneklerin listede bu rumuzu bularak karşısına ilgili kişinin ismini veya rumuzun o kişiye ait olduğunu hatırlatacak bir şey yazmaları sağlanmıştır. Bu işlem tamamlandıktan sonra, deneklere sosyometrik test formları dağıtılmış ve form üzerine sadece rumuzlarını yazmaları istenmiştir. Denekler testi tamamladıktan sonra, test formları ile birlikte rumuz listeleri verileri de toplanarak deneklerin önünde iptal edilmiştir.

Araştırmaya dahil edilecek ilişki kurmada etkin ve etkin olmayan denekleri be-

lirlemek amacıyla, her sınıftan alınan sosyometrik ölçümler kendi içlerinde analiz edilmiştir. Deneklere arkadaş olarak tercih edilenler listesine ilik isim olarak her yazılışları için 3, ikinci isim olarak her yazılışları için 2, üçüncü isim olarak her yazılışları için 1 puan verilmiştir. Aynı şekilde, tercih edilmeyenler listesine her yazılışları için, yazılış sıralarına göre -3, -2, ve -1 puan verilmiştir. Deneklerin elde ettikleri puanlar işaretleri dikkate alınarak toplanmış ve her denek için bir sosyometrik puan elde edilmiştir. Sosyometrik ölçümlerin temel varsayımından hareketle, bu işlem sonucunda puanı pozitif olan deneklerin ilişki kurmada etkin, negatif olanların ise etkin olmadıkları kabul edilmiştir. (Hallinan, 1981).

Sosyometrik testten aldıkları puanlara dayanarak denekler ilişki kurmada etkin ve etkin olmayanlar olmak üzere iki grupta toplanmış ve bu iki grupta ilk 80 sırayı alan toplam 160 tanesi araştırmanın ikinci aşaması için seçilmiştir. Araştırmanın ikinci aşaması için seçilen 80 ilişki kurmada etkin denekten yarısı başarı (sınıfta arkadaş olarak tercih edilen bir kişi olma) yarısı da başarısızlık (sınıfta arkadaş olarak tercih edilmeyen bir kişi olma) geribildirimi koşuluna atanmıştır. Ancak, bu atama seçkisiz olarak değil, iki koşuldaki deneklerin sosyometrik puanlarının olanaklar ölçüsünde birbirine yakın olmasına dikkat edilerek yapılmıştır. Aynı şekilde, ilişki kurmada etkin olmayan deneklerin de yarısı başarı yarısı başarısızlık geribildirimi koşuluna atanmıştır.

Araştırmanın ikinci aşaması ilkinden dört hafta sonra uygulanmıştır. Deneklerin herhangi bir biçimde kuşku duymalarını önlemek amacıyla, sadece ikinci aşama için seçilen 160 deneye değil, birinci aşamaya katılan tüm öğrencilere geribildirim verilmiştir. Geribildirim formu yükleme formuna zımbalanmış vaziyette, üzerinde rumuzlar yazılı zarfların içinde, öğretmen masasının üzerine bırakılmış ve deneklerin teker teker gelerek kendi zarflarını bulmaları sağlanmıştır. Denekler yükleme formunu doldurduktan sonra, tekrar zarflara koymuş ve rumuz kısmı alta gelecek biçimde belirli bir sıra izlemeden zarflar kendilerinden alınmıştır. Deneklere verilen başarı ve başarısızlık geribildirimlerinin olası olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla, tüm işlemler tamamlandıktan sonra, kişilerarası ilişki kurmada etkinlikten söz etmeksizin, deneklere kendilerine verilen geribildirimlerin sahte ol-

duğu anlatılmıştır. Deneklerle yapılan informal konuşmalardan, yapılan bu açıklamanın inandırıcı olduğu izlenimi edinilmiştir.

Sosyometrik Ölçümlerin Güvenirliği

Sosyometrik ölçümlerin iki-yarım (split-half) güvenilirliği hesaplanmıştır. Sosyometrik ölçümlerin iki-yarım güvenilirliği grup üyelerinin belirli bir üyeye karşı tepkilerinin ne ölçüde tutarlı olduğu ile ilgili olduğu için (Lindzey ve Byrne, 1968), güvenilirlik hesaplaması her sınıf için ayrı ayrı yapılmıştır. Sosyometrik test formları seçkisiz bir şekilde iki gruba ayrılmış ve işlem bölümünde açıklanan biçimde puanlar verilerek her biri bu gruplardan birinden olmak üzere iki ayrı sosyometrik puan elde edilmiştir. Daha sonra, bu puanlar arasındaki momentler çarpımı korelasyonları hesaplanmış ve değişik sınıflardan elde edilen korelasyon katsayılarının .79 ile .86 arasında değiştiği görülmüştür.

Bulunan korelasyon katsayılarının tümü .001 düzeyinde anlamlıdır. Bu da sosyometrik ölçümlerin güvenilirlik düzeyinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

BULGULAR

Deneklerin yükleme formundaki sorulara verdikleri yanıtlar 1 ile 6 arasında değişen değerler verilerek sayısal hale getirilmiştir (sorumluluğun tamamen üstlenilmesi 1 ve tamamen reddedilmesi 6 olmak üzere). Daha sonra, her denegin beş sorudan aldığı sayısal değerler toplanak tek bir puana dönüştürülmüştür. Yükleme formundan alınabilecek en düşük puan 5, en yüksek puan 30'dur. Başarı ve başarısızlık geribildirimi verilen ilişki kurmada etkin ve etkin olmayan deneklerin yaptıkları nedensel yüklemelerin ortalama ve standart sapmaları Tablo 1 de gösterilmiştir.

TABLO 1
Kisilerarası İlişki Kurmada Etkin ve Etkin Olmayan Deneklerin Başarı ve Başarısızlıklarına Yaptıkları Nedensel Yüklemelerin Ortalama ve Standart Sapmaları

Etkinlik	\bar{X}	Geribildirim	
		Başarı	Başarısızlık
Etkin	14.90	S 3.42	S 3.65
Etkin Olmayan	13.10	S 3.85	S 4.87

TABLO 2
Kisilerarası İlişki Kurmada Etkinliğin Başarı ve Başarısızlıklara Yapılan Nedensel Yüklemeler Üzerindeki Etkisine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak	Kareler toplamı	s.d	Ortalama kare	F
A (Etkinlik)	9.506	1	9.506	0.573
B (Başarı-başarısızlık)	94.556	1	94.556	5.700*
AB	68.907	1	68.907	4.154*
Hata	2587.475	156	—	—
Toplam	2760.444	159	—	—

* p (.05)

Deneklerin başarı ve başarısızlıklarına tercih edilmiş ve edilmemişlerine) yaptıkları nedensel yüklemelerin kişilerarası ilişki kurmadaki etkinliklerine ve yüklemeye yaptıkları sonuca bağlı olarak değişip değişmediği verilere 2 (etkin-etkin olmayan) x 2 (başarı-başarısızlık) şeklinde iki faktörlü deney desenine uygun varyans analizi uygulanarak incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 2 de gösterilmiştir.

Tablo 2. de görüldüğü gibi, yüklemeye yapılan sonuç temel etkisi anlamlıdır ($F_{1,156} = 5.70$; $p < .05$). Başarı ve başarısızlık geribildirimi verilen deneklerin bu sonuca yaptıkları nedensel yüklemelerin ortalamaları sırasıyla 14.00 ve 15.53 tür. Bu sonuca göre, sınıflarında arkadaş olarak tercih edildikleri yolunda geribildirim verilen denekler, tercih edilmedikleri yolunda geribildirim verilen deneklere göre sonucu daha çok kendi özelliklerine yüklemişlerdir.

Yüklemeye yapılan sonuç temel etkisinin yanı sıra, kişilerarası ilişki kurmada etkinlik x yüklemeye yapılan sonuç ortak etkisi de anlamlıdır ($F_{1,156} = 4.15$; $p < .05$). Bu ortak etkiyi oluşturan ortalamalar arasındaki farkın kaynağını araştırmak üzere uygulanan Tukey testi sonuçlarına göre, ilişki kurmada etkin olan denekler, etkin olmayanlara göre tercih edilme nedenlerini daha çok sınıf arkadaşlarının özelliklerine yüklemişlerdir (ortalamalar sırasıyla 14.90 ve 13.10; Tukey testi sonucu = 2.81; $p < .05$). Buna karşı, bu iki grubun tercih edilmemiş nedenlerine yaptıkları yüklemelerin ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür.

Kişilerarası ilişki kurmada etkin olan ve olmayan deneklerin başarı ve başarısızlıklarına yapmış oldukları yüklemelerin kendi içlerindeki karşılaştırmaları, ilişki kurmada etkin deneklerin başarı ve başarısızlıklarına yapmış oldukları yüklemelerin ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığını göstermiştir. Buna karşı, ilişki kurmada etkin olmayan deneklerin başarı ve başarısızlıklarına yapmış oldukları yüklemelerin ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır (ortalamalar sırasıyla 13.10 ve 15.95; Tukey testi sonucu = 4.55; $p < .05$). Bu sonuç, ilişki kurmada etkin olmayan deneklerin başarılarını, başarısızlıklarına göre, daha çok kişisel etkenlere yüklediklerini göstermektedir.

TARTIŞMA

Başarı ve başarısızlıklara kendilik değeri

rine hizmet eden nedensel yüklemelerde bulunma eğilimi ile kişilerarası ilişki kurmada etkinlik arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığını incelemek amacıyla yürütülen bu araştırmadan elde edilen bulgular, böyle bir ilişkinin bulunabileceğini göstermiştir. İlişki kurmada etkin ve etkin olmayan deneklerin başarı ve başarısızlıklarına yapmış oldukları nedensel yüklemeler arasındaki karşılaştırmalar ilişki kurmada etkin olmayan deneklerin arkadaşları tarafından tercih edilme nedenlerini daha çok kendi özelliklerine yüklediklerini göstermiştir. Diğer yandan, ilişki kurmada etkin ve etkin olmayan deneklerin başarı ve başarısızlıklarına yaptıkları nedensel yüklemelerin kendi içlerindeki karşılaştırmaları etkin olmayan deneklerin başarılarını daha çok kişisel, başarısızlıklarını ise daha çok çevresel etkenlere, yani arkadaşlarının özelliklerine yüklediklerini ortaya koymuştur. Buna karşı, ilişki kurmada etkin deneklerin başarı ve başarısızlıklarına yaptıkları yüklemeler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Başarı ve başarısızlıklara yapılan nedensel yüklemelerle kişilerarası ilişkiler arasındaki bağlantının doğrudan doğruya incelendiği bir araştırmaya rastlanmadığı için, bulguların karşılaştırmalı olarak tartışılması olanaksızdır. Bununla birlikte, grubun somut başarılarında en büyük payın kendilerine ait olduğunu öne süren üyelerin diğer üyeler tarafından daha az sevildiklerini gösteren araştırma bulguları ile bu araştırmadan elde edilen bulgular arasında bir benzerliğin bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu da kişilerarası ilişkileri belirlemede başarı ve başarısızlıklara yapılan nedensel yüklemelerin gerçekten de önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu, ilişki kurmada etkinlikten bağımsız olarak, deneklerin başarı ve başarısızlıklarına kendilik değerlerini destekleyici ve savunucu yüklemelerde bulunmalarıdır. Araştırmanın asıl amacının kapsamı dışında kalan bu bulgu, başarı ve başarısızlık nedenlerinin algılanması ile ilgili literatürde tartışılan bir konuya ışık tutması açısından önem taşımaktadır. Olumlu bir kendilik değerine sahip olma ihtiyacının bireyleri başarı ve başarısızlıklarını yanlış bir biçimde algılamaya eğilimli kılacağı görüşü genel bir kabul görmekte birlikte (Bradley, 1978; Zuckerman, 1979), bu görüşü sınamak üzere düzenlenen araştırmaların bulguları arasında tutarsızlıklar vardır. Bazı araştırmacılar bu görüşü doğru-

layan bulgular elde ettiklerini rapor ederken (örneğin, Stephan ve Davis, 1980), bazı araştırmalarda, tam aksine, deneklerin başarılarını çevresel, başarısızlıklarını kişisel etkenlere yükledikleri yolunda bulgular elde edilmiştir (örneğin, Menepace ve Doby, 1976). Bu araştırmada, ilişki kurmada etkin ve etkin olmayan deneklerin yüklemeleri birlikte değerlendirildiğinde, başarıların daha çok kişisel, başarısızlıkların ise çevresel etkenlere yüklendiği gözlenmiştir. Bu sonuç ise, başarı ve başarısızlık nedenlerinin algılanmasında kendilik değerini destekleme ve savunma ihtiyacının etkisine bağlanabilecek bir yanlışlığı olduğunu savunan araştırmacıların görüşlerini destekler niteliktedir.

KAYNAKLAR

- Aydın, O., (1986) Eklemler ve tümellemeli görevlerdeki başarılarla ilişkin nedensel yüklemelerin grup üyeleri arasındaki çekiciliğe etkisi. *Psikoloji Dergisi* (Baskıda).
- Bradley, J., (1978) Self-serving biases in attribution process: A reexamination of the fact or fiction question. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 56-71.
- Davis, W.L. ve Davis, D.E., (197) Internal-external control and attribution of responsibility for success and failure. *Journal of Personality* 40, 123-136.
- Forgas, J.P. (1985) *Interpersonal behaviour: The psychology of social interaction*. Sydney: Pergamon Press.
- Forsyth, D.R., Berger, R.E. ve Mitchell, T. (1981) The effects of self-serving vs. other-serving claims of responsibility on attraction and attribution in groups. *Social Psychology Quarterly*, 44, 56-64.
- Forsyth, D.R. ve Mitchell, T., (1979) Reactions to others' egocentric claims of responsibility. *Journal of Psychology*, 103, 281-285.
- Hallinan, M.T., (1981) Recent advances in sociometry. In S.R. Asher ve ve J.M. Gottman (Eds.) *The development of Children's friendship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heider, F., (1958) *The psychology of interpersonal relations*. New York: John Wiley.
- Hochreich, D.J., (1975) Defensive externality and attribution of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 540-546.
- Kuiper, N.A., (1978) Depression and causal attribution for success and failure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 236-246.
- Lindzey, G. ve Byrne, L., (1968) Measurement of social choice and interpersonal attraction. In G. Lindzey ve E. Aranson (Eds.) *The handbook of social psychology*, Vol. 2. Reading: Addison-Wesley.
- Menepace, R.H. ve Doby, C. (1976) Causal attributions for success and failure for psychiatric rehabilitates and college students. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34, 447-454.
- Rotter, J.B., (1975) Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external control of reinforcement. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, 56 - 67.
- Schulz, C.B. ve Pomerantz, M., (1976) Achievement motivation, locus of control academic achievement behavior. *Journal of Personality*, 44, 38-51.
- Stephan, W.G ve Davis, M.H., (1980) Attributions to exam performance. *Journal of Applied Social Psychology*, 10, 235-248.
- Tetlock, P.E., (1980) Explaining teachers' explanation of pupil performance: A self presentation interpretation. *Social Psychology Quarterly*, 43, 283-290.
- Weary, G., (1979) Self-serving attributional biases: perceptual or response distortions? *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 418-420.
- Zuckerman, M., (1979) Attribution of success and failure revisited or motivational bias is alive and well in attribution theory. *Journal of Personality*, 47, 245-287.